

Vatanjar Saidovič Jagja*

Rusko v Spoločenstve nezávislých štátov v podmienkach globalizácie svetovej ekonomiky a politiky

Ešte donedávna sa v ruskej tlači objavovali zväčša skeptické materiály vo vzťahu k Spoločenstvu nezávislých štátov. Tento skepticizmus sa prejavoval nielen v ich obsahu, ale už aj v názvoch publikovaných materiálov. Napríklad v roku 1999 sa v *Obščej gazete* objavilo niekoľko pub-

* Vatanjar Saidovič Jagja; profesor., DrSc., poslanec – podpredseda Zákonodarného zhromaždenia Sankt-Peterburgu, vedúci Katedry svetovej politiky Fakulty medzinárodných vzťahov Sankt-Peterburskej štátnej univerzity

likácií majúci spoločný názov *Do tretieho tisícročia bez SNŠ*¹ alebo článok *Tiché umieranie Spoločenstva nezávislých štátov pokračuje v Nezávisimoi gazete*.² Rok predtým bol v tých istých novinách v článku *Od decembra do decembra* podtitulok: *Za prvý rok vydania – Spoločenstvo nefixovalo podstatné dianie v integračných procesoch medzi štátmi bývalého ZSSR*.³

Od januára 2000, keď sa v Rusku uskutočnila zmena v prezidentskom kresle, sa tón v masovokomunikačných prostriedkoch vo vzťahu k SNŠ zmenil. Objavilo sa viac materiálov pozitívneho charakteru a ich názvy prezentovali viac optimizmu. Tá istá *Nezávisimaja gazeta* publikovala článok: *Rusko si prinauracia stratené pozície v SNŠ*.⁴ Tento zlom sa udial po januárovom summite prezidentov štátov, členov Spoločenstva nezávislých štátov (SNŠ) v Moskve. V Rusku sa neočakávane začali nadchýnať výsledkami tohto summitu. Vraj nakoniec potvrdil, že Rusko predsa len uznáva, že vzťahy so SNŠ majú preň prioritný význam. Triezvejšie (pozn. prekl.: ako obvykle skeptickejšie a najmä ázijsky rafinovane) hodnotenie toho, čo sa udialo v januári 2000 v Moskve na summite prezidentov štátov SNŠ, vyjadril len prezident Kazachstanu N. A. Nazarbajev: *Ruská strana stále kladie akési prekážky. Na poslednom summite SNŠ bolo vyblášené, že akoby podľa odsúhlasenej tarifnej politiky v rámci SNŠ Rusko stráca päť alebo sedem miliónov dolárov*.⁵ Pritom práve počas deviatich rokov odo dňa vzniku SNŠ najostrejším kritikom pozície Ruska v SNŠ a samotného Spoločenstva bol a je práve N. A. Nazarbajev. Samozrejme, že nie je jediným, ale je najbritkejším.

V novembri 1997 na pravidelnom summite prezidentov štátov SNŠ (pozn. prekl.: vznik SNŠ je datovaný 21. decembrom 1991) v Alma-Ata už skoro začali pochovávať túto organizáciu, podrobiať Rusko veľmi ostrej kritike pre jeho nedostatočne zreteľnú politiku vo vzťahu k susedom, pre neexistenciu reálnych integračných iniciatív Moskvy. Nespokojnosť u ostatných členských krajín vyvolávali a vyvolávajú samostatné ekonomické kroky Ruska bez ich bilaterálnej koordinácie v rámci SNŠ. Podľa názoru väčšiny účastníkov SNŠ, samotné Rusko sa nechce stať lokomotívou ich vyslobodenia z hospodárskej a politickej jamy, v ktorej sa ocitli v dôsledku rozpadu ZSSR, s tým súvisiacich zmien vo svetovom spoločenstve a diktátu trhovej ekonomiky.

Nie menšie obavy sú vyjadrované v hlavných mestách partnerov Ruska v SNŠ aj v súvislosti s jeho domnelými a zjavnými imperiálnymi ambíciami.

V hlavných mestách susediacich s Moskvou dobre vedia, že slavianofilský mechanizmus príznačný pre cárske Rusko sa počas sovietskeho obdobia postupne zmenil na mechanizmus bolševický. Významný ruský vedec I. P. Pavlov ešte v roku 1918, t. j. rok po októbrovej revolúcii, dokázal tento jav citlivo zaznamenať. *Zoberte si našich slavianofilov, ľudia verili, že Rusko vy-*

*trie zrak zbnitému Západu. Odkiaľ tá brdost a presvedčenie? A vy si myslíte, že život zmenil naše názory? Vôbec nie! Vari si denne nemyslíte, že sme predvojom ľudstva!*⁶

Žiaľ, mesianisticko-bolševická túžba, nehľadiac na demokratický rozvoj Ruska v 90. rokoch 20. storočia, vôbec nezmizla, ale, naopak, zmenená sa vrátila k svojim pravoslávno-slovanským prameňom. Nie náhodou podobné motívy zvučali a zvučia vo vzťahu Ruska k Bielorusku a Juhoslávii. Napríklad pred dvoma rokmi podpredseda Štátnej dumy Ruskej federácie Sergej Baburin, odvolávajúci sa na historické, civilizačné (vrátane konfesijných) a superetnické korene, navrhoval zjednotenie, resp. spojenie týchto troch krajín (pozn. prekl.: na Baburinovu iniciatívu zaujímavo reagoval prezident S. Milošević: *Len či sa nový štát bude nazývať Veľké Srbsko*). V roku 1999, uprostred bombardovania srbského územia silami NATO, už samotní srbskí vodcovia požiadali o takýto zväzok. V Rusku ich podporili, odvolávajúci sa na pravoslávno-slovanské bratstvo.

Práve na podobné extravagantné výčiny mnohých ruských politikov, ktoré obsahovali požiadavky na vyslanie dobrovoľníkov a zbraní na *pomoc* Srbom, nebola reakcia ruských moslimov jednoznačná. Vo veľkej miere bola negatívna. Záporné boli tiež ohlasy na slovansko-pravoslávne požiadavky zjednocovania sa nielen u niektorých moslimských krajín – účastníkov SNŠ.

Ukrajina zaujala nesúhlasné stanovisko k oficiálnym rozhovorom v Rusku o adekvátnych opatreniach na rozšírenie NATO. Moskva sa neraz zmieňovala o možnosti vytvorenia *tzv. Byzantského obranného spojenectva*, pričom opäť na základe pravoslávno-religiózneho jednoty. Slovom, akýsi byzantizmus, ale to už je vlastne stredovek. Takto aspoň boli hodnotené tieto prístupy Moskvy v rade hlavných miest, dokonca aj slovanského sveta.⁷

V Moskve vo vzťahu prístupu k SNŠ dlhú dobu fungoval princíp *všetci sú si rovní, no Rusko je rovnejšie*. Preto neprekvapuje, že bývalý prezident B. Jelcin žiadal ďaleké (vzdialené, t. j. krajiny mimo pôvodného priestoru ZSSR) zahraničie o uznanie postsovietskeho priestoru ako zóny životných záujmov Ruska zabezpečujúcich Moskve prioritné právo geopolitickej dominancie v ňom. V Moskve sa pritom venuje zvláštna pozornosť upevneniu politických a vojenských zväzkov Ruska s partnermi SNŠ.

V *Koncepcii národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, ktorá nadobudla účinnosť 10. januára 2000, je jasne uvedené, že jedným z najdôležitejších strategických smerov v oblasti zabezpečenia vojenskej bezpečnosti Ruskej federácie je efektívny vzájomný postup a spolupráca so štátmi – účastníkmi SNŠ.⁸ Pokusy, povedzme Gruzínska o oslobodenie sa od prítomnosti ruských vojenských základní, sa v Moskve stretávajú so zjavnou podráždenosťou. Na

Istanbulskom summite OBSE v jeseni 1999 Tbilisi získalo súhlas Ruska na dvojnásobné zníženie počtu ruských vojenských základní na Gruzínskom území. To bolo všetko, pretože zatiaľ sa nič nepohlo z miesta. V Moskve sa negatívne postavili k prerušeniu účasti Uzbekistanu a Azerbajdžanu v *Dobode SNŠ o kolektívnej bezpečnosti* (pozn. prekl.: tento „pakt“ bol podpísaný 15. mája 1992).

Dokonca prednedačnom sa v Nezávisimoi gazete objavil článok zdôrazňujúci snahu Moskvy o zintenzívnenie svojho vplyvu v postsovietskom priestore.⁹ V ňom sa *s plnou vážnosťou potvrdzuje, že hlavnou šancou Ruska na obnovenie svojho vplyvu v postsovietskom svete je prístup k riadeniu dopravných systémov Ukrajiny.*

Názor na Ukrajinu ako hlavnú páku rastu vplyvu Ruska v SNŠ je determinovaný jasným chápaním toho, ako to poznamenal americký politológ Zbigniew Brzezinski: *...bez Ukrajiny je obnovenie impéria, či už na základe SNŠ alebo na základe eurázijsťva, neživotaschopnou záležitosťou. Impérium bez Ukrajiny bude v konečnom dôsledku znamenať, že sa Rusko stane viac 'ázijským' a od Európy vzdialenejším štátom.*¹⁰ Moskva sa najpravdepodobnejšie práve pre význam Ukrajiny v geostrategických kalkuláciách Ruska chladne postavila k myšlienke N. A. Nazarbajeva o *Eurázijskom zväze.*

Geopolitické úvahy a plány Moskvy týkajúce sa Ukrajiny pochopiteľne narážajú na odpor mocných na Ukrajine. O to viac, že v Kyjeve nezabúdajú na územné nároky niektorých ruských politikov voči Ukrajine, a nielen nej. V tejto súvislosti je potešujúca pozícia nového ruského prezidenta V. Putina uznávajúca pohraničné status quo medzi Ruskom a ostatnými krajinami, lebo, podľa jeho slov, v opačnom prípade novonezávislé štáty môžu rovnako vzniknúť územné požiadavky (viac ako 2000 prípadov) voči Rusku.

Jednou z evidentných príčin súčasného inklinovania niektorých krajín SNŠ (Ukrajina, Gruzínsko, Azerbajdžan a i.) k NATO, ktoré vyúsťuje až do želania stať sa členom Severoatlantickej aliancie, je zaistenie svojej územnej bezpečnosti pred predpokladanými ruskými nárokmi v prípade príchodu ultranacionalistických síl k moci v Moskve. Nie je to náhoda, že pobaltské krajiny (pozn. prekl.: Estónsko, Litva a Lotyšsko nie sú členmi SNŠ, ale vo vzťahu k Moskve majú problémy s národnostnou politikou. V Estónsku z celkového počtu obyvateľov tvoria Rusi 31 %, Ukrajinci 3,3 %, Bielorusi 1,8 %, Fíni 1,1 %. V Litve je pomer 9 % Rusov, 7,3 % Poliakov, 1,7 % Bielorusov. V Lotyšsku – 33 % Rusov, 4,5 % Bielorusov, 3,5 % Ukrajincov, 2,3 % Poliakov, 1,3 % Litovcov) susediace s Ruskom odmietli Jelcinove návrhy na poskytnutie záruk bezpečnosti, ktoré by boli zakotvené v príslušných dohodách ako výmena za ich odmietnutie vstupu do NATO. Žiaľ, historická pamäť,

zatažená v posledných rokoch hrubými útokmi pochádzajúcimi z Moskvy, zostáva kameňom úrazu na ceste skutočnej spolupráce v postsovietskom priestore. Moskvofóbiu nemožno prekonať heslami typu: „verte mne ľudia”. N. A. Nazarbajev pravdivo povedal: ... *keď v Rusku zvíťazia zodpovedné štátne prístupy, keď ruskí vodcovia začnú vážne rozmyšľať o politike, o úlobe krajiny na Eurázijskom subkontinente, potom sa mnohé štáty SNŠ s nádejou obrátia smerom k Rusku. Mnohé tu závisí od novej ruskej politiky.*¹¹

Sotva sa SNŠ a jednotlivé jeho členské štáty uspokoja s tvrdosťou tónu vo vyhláseniach vplyvných politikov Ruska postjelcinovskej epochy, keď je reč o vzájomných vzťahoch so SNŠ. Od 1. januára 2000 Rusko už odmietlo zavedenie režimu zóny voľného obchodu, odvolávajúc sa na záťaž jednotnej tarifnej politiky pre jeho rozpočet. V tlači čoraz tvrdšie odznievali slová o zadlženosti krajín SNŠ vo výške 7,2 mld. USD voči Rusku. Pritom podľa svedectva ministra vlády Ruskej federácie pre otázky SNŠ L. Dračevského je najprioritnejšia úhrada dlhov Rusku.¹² Ruská tlač i oficiálne kruhy vítajú tvrdosť pozícií v otázkach rozvoja SNŠ.¹³ V januári 2000 pred summitom SNŠ sa v Nezavisimoj gazete písalo: „Dnes existujú určité nádeje, že sa budú rôzne diplomatické a politické formulácie označujúce novú etapu rozvoja SNŠ zakladať na jednoduchom životnom princípe: priateľstvo priateľstvom, ale tabak zvlášť.“ Rusko vo svojich vzájomných vzťahoch s krajinami SNŠ došlo k takému bodu, keď, dodržujúc paritu záujmov, nastal čas naučiť sa obhajovať aj ruské priority. Reč je o odmietnutí paternalistickej úlohy Ruska v SNŠ, s ktorou mnohí účastníci ráтали, pokračujúc pritom v odkláňaní sa od Ruska. Nie náhodou sa dokonca objavil oficiálny názor námestníka ministra Ruskej federácie pre veci SNŠ I. Prostiakova o možnosti zníženia počtu účastníkov SNŠ v budúcnosti.¹⁴ So všetkou pravdepodobnosťou si aj v Moskve uvedomili, že sa nedočakajú naplnenia predpovede mnohých politológov a politikov, že bývalé zväzové republiky a teraz nezávislé štáty nemajú bez Ruska východisko a že sa aj tak „priplazia” k Moskve. Tieto kalkulácie mnohých mladých reformátorov, ktorí stáli pri kormidle Ruska v 90-tych rokoch, sa neosvedčili: „nepriplazili sa”, výnimkou je Bielorusko.

V tejto súvislosti sa zmenil prístup Moskvy k vznikajúcim združeniam v postsovietskom priestore bez účasti Ruska – Centrálne-ázijskému ekonomickému spoločenstvu i GUUAM-u (pozn. prekl.: ide o organizáciu združujúcu Gruzínsko, Ukrajinu, Uzbekistan, Azerbajdžan a Moldavsko). „Ruská línia“ – píše minister Ruskej federácie pre veci Spoločenstva nezávislých štátov L. Dračevskij – „sa formuje, akceptujúc existenciu týchto združení v rámci spoločenstva, ako aj objektívny charakter príčin, ktoré ich porodili.“¹⁵

V Rusku sa stále naliehavejšie hovorilo o viacúrovňovej, viacrychlostnej a mnohostupňovej integrácii postsovietskeho priestoru. Urýchlilo sa vytvorenie *Zväzu Ruska a Bieloruska*, hoci k definitívnemu zjednoteniu malo dôjsť až v roku 2005. Pokusy Ruska aktivizovať Colnú úniu piatich krajín SNŠ (pozn. prekl.: ide o Rusko, Kazachstan, Kirgizsko, Bielorusko, Tadžikistan), ktorej iniciátorom bol N. A. Nazarbajev, sa zintenzívnili. Zaujímavé je, že svoju iniciatívu ponúkol v okamihu, keď bolo jasné, že sa SNŠ dostáva do slepej uličky.¹⁶

Rusko uznalo existenciu rôznych úrovní integrácie do SNŠ, čo zjavne nahráva Brzezinského koncepcii o vytvorení geopolitického pluralizmu a multicentrizmu v postsovietskom priestore. V tomto smere, podľa mňa, pôsobia myšlienky N. A. Nazarbajeva, ktoré vyjadril pri formovaní Colnej únie.

Najjasnejší príklad prehnanej integrácie v SNŠ je vytvorenie *Zväzu Ruska a Bieloruska* v decembri 1999. Tento urýchlený krok vyvolal nejednoznačnú reakciu v Rusku, Bielorusku a vo svete. Nie náhodou jeden z podtitulkov článku v novinách *Segodnja* ešte z 20. mája 1997 znel: *Hlavný úder na SNŠ smeruje z Bieloruska*.

Návrh kazašského prezidenta na vytvorenie Colnej únie smeruje k zmiereniu alebo celkovému odstráneniu moskvofóbie v hlavných mestách nových nezávislých štátov. Predpokladal vytvorenie dvoch centier príťažlivosti, v Európe – Ruska a Bieloruska a v Ázii – Kazachstanu a Kirgizska. V zatušovanvej forme bol teda navrhovaný stále ten istý *Eurázijský zväz*. Realizujúc túto myšlienku, Kazachstan by mohol definitívne a úplne pochovať plán na vytvorenie *Slovanského zväzu* (pozn. prekl.: projekt presadzuje bieloruský prezident A. Lukašenko a Zväz by mali tvoriť Rusko, Bielorusko a Ukrajina, ale aj niektoré iné slovanské krajiny postsocialistického priestoru), ktorý predložil Lukašenko a ktorý mnohí v Moskve podporili.

V tejto súvislosti je príznačný názor Z. Brzezinského: „Ostatní členovia SNŠ..... sa opatrne stavajú k zámerom Moskvy, prejavujú tendenciu zoskupovať sa okolo Ukrajiny a Uzbekistanu.“¹⁷

Mnohí vedci a politici uznávajú krach politiky Ruska v SNŠ. Autori dokumentu *Stratégia pre Rusko: program pre prezidenta – 2000* píše: „Rusko nelenže nemohlo vytvoriť všestrannú stratégiu a zodpovedajúce inštrumentárium vo vzťahu k SNŠ, ale aj značne zaostalo pri vypracovaní adekvátnej dvojstrannej politiky vo vzťahu k štátom bývalého ZSSR.“¹⁸ Žiaľ, v tejto knihe sa len konštatuje situácia, ale neuvádzajú sa recepty pre východiská, hoci sa zdôrazňuje, že „...možnosti zblíženia v budúcnosti existujú a pre takéto zblíženie je potrebné ponechať otvorené dvere“.¹⁹ Súčasne sa pripúšťa: „...tieto možnosti budú veľmi ohraničené dovtedy, kým Rusko nepreukáže schop-

nosť zabezpečiť stabilný rast a rozvoj.”²⁰ Slovom, dôraz sa kladie na ekonomické páky, ktoré Rusko získa len v prípade vlastného rozvoja.

Zatiaľ sa stretávame s podmývaním Ruska. Ešte ako príklad môže poslúžiť summit turecko-ázijských krajín SNŠ (pozn. prekl.: konal sa v apríli 2000) za účasti tureckého prezidenta. Príťažlivosť Ankary je symptomatická. Rusko v hre o postsovietsky priestor kladie dôraz na tradične historické, vojenské a zostávajúce hospodárske faktory, lenže iným účastníkom SNŠ sú potrebné reálne ekonomické páky zjednocovania. Odvolávanie sa Moskvy na svoje historické poslanie vo funkcii prvej príčiny zjednotenia SNŠ sú neopodstatnené. Ruské vedenie si to nakoniec uvedomilo. O to viac, že historická pamäť národov vytvárajúcich samostatné štáty na ruinách ZSSR si uchováva nielen priaznivé momenty pre vzájomnú súčinnosť, ale skôr krivdy, ktoré sa negatívne prejavujú vo vzťahu k Rusku. Stačí spomenúť, čo pociťujú Ukrajinci k *moskalom* alebo Azerbajdžan k Moskve pre jej postoj k arménsko-azerbajdžanským protirečeniam.²¹

Zjavne prikrášená zväzová minulosť pôsobila ako zlý vtíp, keď sa zhora, z politickej nadstavby, pustili do budovania SNŠ. To priviedlo k odcudzeniu a napr. k tomu, že, ako povedal N. A. Nazarbajev, nevedno čím sa zaoberá *Medziparlamentné zbromaždenie SNŠ* a jeho ďalšie štruktúry.

Krajiny SNŠ postúpili do svetového hospodárstva a medzinárodnej politiky rôznymi cestami. Každým dňom sa navzájom oddeľujú, lebo niet jadra, ktoré by slúžilo ako zjednocujúci faktor v ich vzájomných vzťahoch. Samy hľadajú hlavné orientačné body pre svoje zahraničnopolitické a hospodárske aktivity.

Vzťahy rozhodujúcich krajín sveta a globálnych medzinárodných a regionálnych organizácií nie sú k štátom SNŠ rovnaké. Kirgizsko prijali do *Svetevej obchodnej organizácie*, ale Rusko a ďalší členovia SNŠ sa o vstup márne pokúšajú. Turkménsko sa s podporou OSN vyhlásilo za neutrálny štát, ale Rusko sa za každú cenu snaží realizovať myšlienky z *Dohody o kolektívnej bezpečnosti*. Turkménsko neustále zdôrazňuje svoje želanie konať podľa princípu: *Priateľme sa, ale pôjdeme každý svojou cestou*. Turkménsko a Ukrajina sú proti vytvoreniu nadnárodných a nadštátnych orgánov riadenia SNŠ. Naopak, Bielorusko a Kazachstan sú za formovanie takýchto nadštátnych koordináčnych inštitúcií. Turkménsky prezident S. Nijazov sa vyjadril, že SNŠ má byť len konzultatívnou organizáciou, a vôbec nie organizáciou regulujúcou medzištátne vzťahy, lebo inak by došlo k strate časti suverenity. Zjavný odpor lídrov Spoločenstva voči Rusku je podmienený práve tým, ako to povedal jeden z vysokouznávaných pracovníkov MZV Kazachstanu: ... *začali sme si zrazu uvedomovať, že sa, nebladiac na všetky deklarácie o nezávislosti a su-*

verenite, nachádzame podobne ako v minulosti v sfére vplyvu Moskvy. A pritom práve Rusko by sa malo ospravedlňovať všade naokolo. L. Dračevskij už mnohokrát vyhlasoval, že všetky krajiny Spoločenstva sú rovnoprávnymi partnermi.²³ Jednako, nehľadiac na všetky slovné ubezpečenia, Moskva zatiaľ neodmietla koncepciu *O stratégii orientácie Ruskej federácie vo vzťahu so štátmi – účastníkmi Spoločenstva nezávislých štátov*, ktorá nadobudla účinnosť v roku 1995 na základe osobitného výnosu prezidenta Ruskej federácie. V nej je čierne na bielom, že sa Rusko vyhlasuje za dominantnú silu v postsovietskom priestore.²⁴ To je aj jeden z dôvodov, prečo ostávajú obavy v hlavných mestách SNŠ, hoci sa objavili nádeje spojené s novým ruským prezidentom.

V Moskve sa tešia, keď ruského lídra zvolia za predsedu SNŠ. Tak tomu bolo v Jelcinovom prípade, je to tak aj v prípade V. Putina. Prezidenti iných účastníkov SNŠ týmto ale získavajú možnosť obviňovať Moskvu zo zlej činnosti SNŠ, nevynakladajúc pritom žiadne vlastné skutočné úsilie premeniť Spoločenstvo na reálne fungujúcu medzinárodnú organizáciu. Nie náhodou si N. Nazarbajev myslí: *...bolo by správne nazvať Spoločenstvo 'klubom prezidentov', keďže žiadne Spoločenstvo nezávislých štátov sa vytvoríť nepodarilo.*²⁵ Mnohí iní lídri SNŠ si tiež myslia, že Spoločenstvo sa premenilo na *diskusný klub*.²⁶

Autori spomenutej Stratégie sú presvedčení aj o tom, že ruská politika vo vzťahu k týmto štátom sa obmedzila na politiku „byrokratických kvačiek“, vedomého podpísania stoviek neperspektívnych dohôd.²⁷ Vízia B. Jelcina – premeniť krajiny SNŠ na *zónu dôvery okolo Ruska* – sa nepodarila.

Nie je možné skrývať, že v jednotlivých krajinách SNŠ sa ešte boja možných pokusov sovielizácie, ale aj rusifikácie zo strany Moskvy. Obavy existujú nielen v oficiálnych kruhoch, ale aj v dušiach prostých ľudí. Za všetkých hovorí výňatok z listu Bielorusky, zaslúžilej pracovníčky a účastníčky Veľkej vlasteneckej vojny, Oľgy Grigorievny Rak: *Som proti spojeniu s Ruskom. Spomeňte si koľko desiatok národností bolo podrobených totálnej rusifikácii. Bola zničená ich kultúra, jazyk, po týchto národoch ostali len názvy. Ja nechcem taký osud pre svoje Bielorusko.*²⁸

Čo sa týka Ruska, je znepokojené postavením po rusky hovoriacich obyvateľov v SNŠ. Nie náhodou V. Putin zdôrazňuje osobitnú zainteresovanosť Ruska v SNŠ práve preto, lebo v týchto krajinách žije cca 25 miliónov po rusky hovoriacich obyvateľov, z ktorých mnohí žijú v biede. Z útlaku voči ruskému jazyku sú Moskvou obviňované najmä vlády Ukrajiny, Kazachstanu, ale aj iných štátov blízkeho zahraničia (pozn. prekl.: predovšetkým v poľskom priestore).

Občas sa zdá, že Moskva je zainteresovaná len vo vojenských aspektoch SNŠ. Ničím iným nemožno inak vysvetliť neoficiálnu hymnu *Rady ministrov obrany SNŠ*, ktorú skomponoval náčelník *Hlavnej správy medzinárodnej spolupráce Ministerstva obrany RF* generálplukovník L. Ivašov. Obsahuje pozoruhodné rýmy, ktoré prezrádzajú tajné militaristické túžby ruských generálov: *Mali by sme spáliť pasy, zničiť pobraničné stĺpy a v jednom šíku privítať svoju hviezdnu bodinu.*²⁹ A hoci na stretnutí začiatkom roku 2000 ministri obrany krajín SNŠ pospevovali ruskému kolegovi, mnohé sa mu jednako nepodarilo dosiahnuť. Je nutné uznať, že na spolupráci vo vojenskej oblasti (ale nielen vojenskej) s Ruskom sú najviac zainteresované Bielorusko, Arménsko Kirgizsko a Tadžikistan. Objavil sa aj názor, že Moskva musí v SNŠ dávať prednosť práve týmto štátom.³⁰

Triezvejšie mysliaci politici a politológovia v Rusku sa jednako prikláňajú k myšlienke, že je predsa len potrebné začať nie od politických, ale od ekonomických integračných procesov. Projekt *Východný Ruský tab v 21. storočí* je v tomto zmysle pozoruhodný. Predpokladá sústrediť celý postsovietsky priestor do jednotného hospodárskeho systému na báze základov trhovej ekonomiky.³¹

Vážnou prekážkou na ceste zomknutia sa SNŠ sú regionálne konflikty v postzväzovom priestore, v ktorom o. i. vznikli aj „neuznané republiky“ (Abcházsko, Podnestersko, Náhorný Karabach, Južné Osetsko). Úloha Ruska bola a zostáva v tejto otázke nejednoznačná. Dvojaké normy, ktoré Moskva používa vo vzťahu k novovzniknutým štátom, sa negatívne prejavuje na osude SNŠ. Zlepšenie situácie nenapomáha ani návrh na vstup *neuznaných republík* ako pozorovateľov do *Medziparlamentného zbrromaždenia SNŠ*.³²

Vojna v Čečensku, ktorá bola rozpútaná na prelome leta a jesene 1999 (pozn. prekl.: autor hovorí o tzv. druhej vojne), rozhodne nazvýšila autoritu Ruska. Zďaleka nie všetci lídri krajín Spoločenstva, nehovoriac o verejnosti, sa s pochopením postavili k problému Ruska na Severnom Kaukaze. Existuje názor, že v dôsledku vojny *sa pácha zločin proti SNŠ* a že prostredníctvom nej *Rusko prechádza k politike neoimperializmu*.³³ Na oficiálnom summite prezidentov SNŠ v januári 2000 ale zazneli iné, mimoriadne jemné reči. O úplnej podpore Rusku v otázke Čečenska však nemožno hovoriť. Nakoniec, Rusko ju sotva mohlo dostať, keď Západ všeobecne a osobitne Európa posudzujú Rusko za neadekvátne použitie vojenskej sily proti civilnému obyvateľstvu. V hlavných mestách SNŠ pozorne načúvajú Európe.

Po posúdení neúspechov Spoločenstva spôsobených rozchodom jeho účastníkov B. Jelcin ešte v roku 1997 na uzavretom zasadnutí Rady hláv štátov SNŠ emocionálne zvolal: *Vyjasnime si a rovno povedzme našim náro-*

*dom, ako vidíme osudy štátov Spoločenstva, buď budeme spolu, alebo každý zvlášť.*³⁴ Teda, či a načo je potrebné Rusku Spoločenstvo nezávislých štátov.

Svojou účasťou v SNŠ ruské vedenie, samozrejme, plní vôľu ruského národa. Podľa výsledkov prieskumu uskutočneného agentúrou *Občestvennoje mnenie* si 80 % Rusov myslí, že Rusko je povinné usilovať sa o upevnenie SNŠ.³⁵

Podľa môjho názoru, SNŠ pre všetkých jeho účastníkov vrátane Ruska i pre Rusko samotné vo veľkej miere predstavuje geopolitický inštrument umožňujúci neprehrať pri novom prerozdelení sveta, ktoré sa prejavuje ako globálna tendencia na prelome 20. a 21. storočia.

SNŠ, okrem toho, že je zvlášť dôležité pre Rusko, sa v 21. storočí mení na svojrázny politicko i ekonomicko-teritoriálny most, ktorý bude spájať silnú Európsku úniu so silnejúcou Áziou. Svojím spôsobom je to odraz procesu globalizácie svetovej ekonomiky a politiky.

Práve v podmienkach globalizácie nie je vzájomná súčinnosť v SNŠ ničím iným ako riadenie sa logikou planetárneho rozvoja, a nie rozmarom akéhosi účastníka Spoločenstva alebo jeho lídra. Minister zahraničných vecí Ruska I. Ivanov nedávno správne poznamenal: *Veď je očividné, že pri globalizácii problémov hocaké rozdelenie a o to viac súperenie alebo pokusy obhájiť vlastné záujmy na úkor cudzích sú kontraproduktívne a v dlhodobej perspektíve odsúdené na zánik.*³⁶ Preto, aby sa SNŠ stalo veľkou regionálnou organizáciou vtŕkajúcou sa do látky globalizácie, je nevyhnutné, aby sa Rusko v Spoločenstve nesprávalo ako slon v porceláne.

Sám život privedie Rusko (ako svojho času Francúzsko a Nemecko v západnej Európe) do geopolitického a ekonomického centra SNŠ. Pochopiteľne, iní účastníci SNŠ, ktorí si želajú v rámci tejto organizácie spolupracovať, musia, nie verbálne, ale skutočne, uznať nevyhnutnosť všestranného zblíženia, nestrácajúc pritom svoju individuálnosť a svojbytnosť.

V hlavných mestách krajín SNŠ musia pochopiť, že na prelome 20. a 21. storočia získavajú osobitný význam medzinárodné, nadštátne, nadnárodné a regionálne organizácie, združenia, zväzky, bloky.

V novovznikajúcej konfigurácii medzinárodných vzťahov ony zabezpečujú členským štátom výhodnejšie pozície vo svetovej politike a svetovom trhu kapitálov, tovarov, služieb, informácií. Samozrejme, tón v týchto združeniach udávajú najsilnejší a najrozvinutejší účastníci, spoločnú strategickú líniu správania sa však určujú všetci spolu. V rámci podobných organizácií nie je možné zaobísť sa bez vzájomnej koordinácie. Na druhej strane sú nevyhnutné vzájomné kompromisy na dosiahnutie konečných spoločných výhod.

Vo svetovej ekonomike a politike je niekedy podstatne viditeľnejšia úloha silných medzinárodných koalícií ako úloha najmocnejších štátov. Je to

podmienené vysokou efektívnosťou nadštátnych zväzov, pričom sa konfigurácia súčasného sveta podstatne mení. Už teraz sú do pyramidového svetového mechanizmu vnášané podstatné korektúry. V 21. storočí bude obraz sveta v dôsledku vplyvu a činnosti medzinárodných organizácií a združení úplne iný, rozvetvenejší, rôznorodejší a zdá sa, že aj všestrannejší. V súčasnosti možno hovoriť len o prvých prejavoch tejto tendencie, ktorá bude podľa môjho názoru hlavná. Vyvráti tak tvrdenie Z. Brzezinského o päťdesiatročnej hegemonii USA v medzinárodných vzťahoch v 21. storočí. Nie náhodou USA vstúpili súčasne s Kanadou a Mexikom do integračného zoskupenia NAFTA, ktoré bude dostatočne silné, aby v 21. storočí konkurovalo Európskej únii. Súčasné unáhlené rozširovanie sa Európskeho spoločenstva je spôsobené práve želaním vypestovať si svaly na úkor nových členov, upevňujúc pritom pozície v súperení s NAFTA, a transformovať geopolitický útvar súbežne s USA.

Centristické tendencie sú mimoriadne silné aj v Ázii, ktorá je v 21. storočí predurčená na prednostný rozvoj a premenu mnohých regiónov na výkonné teritoriálne združenia v oblasti politiky a ekonomiky. V súčasnosti sa vyčleňuje *Asociácia krajín Juhovýchodnej Ázie*, Čína sa priestorovo rozširuje a náhlivo hľadá teritoriálnych partnerov, Japonsko je z ekonomického hľadiska druhou mocnosťou a India je stále silnejšia.

Podľa mňa, *Rusko v podmienkach 21. storočia môže svoje pozície vo svete zachovať a upevniť iba prostredníctvom aktívnej účasti v SNS, meniac Spoločenstvo na prekvitajúcu regionálnu organizáciu*. Len vtedy sa preukázateľne uskutoční ruská myšlienka *multipolárneho sveta*.

Vo svetovom poriadku 21. storočia budú fungovať nie osamelé štáty, ale regionálne združenia – *podmienečne nazvané 'svety'*, ktoré vzájomnou súčinnosťou prekonajú chaos 20. storočia a dospejú k harmónii.*

Poznámky:

1. *Obščaja gazeta, Moskva 13.-19. mája 1999.*
2. *Nezavisimaja gazeta, Moskva 8. októbra 1999.*
3. *Od decembra 1997 denník Nezavisimaja gazeta začala publikovať osemstránkovú prílohu týkajúcu sa Spoločenstva nezávislých štátov. Pozri Prílohu k Nezavisimoj gazete – Spoločenstvo nezávislých štátov, december 1997, č. 1.*
4. *Nezavisimaja gazeta, 26. januára 2000.*
5. *Vek, Moskva, 2000, č.13.*
6. *Nezavisimaja gazeta, Moskva 15. septembra 1999.*
7. *Pozn. k téme pozri aj veľmi zaujímavý článok Andreja Bessmertnovo – Akzimirova: Pokušenie Bizantizmu, In: Novoje vremja, č. 2-3/2000.*

* Z ruského originálu preložil Peter Juza

8. *Diplomatičeskij vestnik*, Moskva, č. 2/2000, s. 11.
9. *Nezavisimaja gazeta – príloha NG – Politekonómia*, č. 2/2000 (43).
10. Brzezinskij, Z.: *Velikaja šachmatnaja doska, Meždunarodnyje otnošenija*, Moskva 1999, s. 137.
11. *Vek*, č. 13/2000.
12. *Sankt-Peterburgskije vedomosti* 17. marca 2000.
13. Pozri: *Nezavisimaja gazeta* 25. januára 2000.
14. *Obščaja gazeta* 20.-26. januára 2000.
15. *Dipkurier NG, príloha Nezavisimoj gazety*, č.2/2000.
16. *Vek*, č.13/2000.
17. *Brezinskij, Z.: c. d., s. 137.*
18. *Stratégia pre Rusko: program prezidenta –2000, Moskva 2000, s. 74.*
19. *Stratégia pre Rusko: program prezidenta –2000, Moskva 2000, s. 74.*
20. *Stratégia pre Rusko: program prezidenta –2000, Moskva 2000, s. 74.*
21. Pozri: *Nezavisimaja gazeta* 24. novembra 1999 a 18. januára 2000.
22. *Segodnja* 20. mája 1999.
23. *Nezavisimaja gazeta* 14. júla 1999.
24. *Izvestija* 27. januára 1998.
25. *Vek*, č. 13/2000.
26. *Kommersant* 26. januára 2000.
27. *Stratégia pre Rusko: program prezidenta – 2000, Moskva 2000, s. 74.*
28. *Obščaja gazeta* 18.-24. februára 1999.
29. *Citované podľa Nezavisimoj gazety* 22. decembra 1999.
30. *Spoločensvo – príloha Nezavisimoj gazety*, č. 7/1999.
31. *Nezavisimaja gazeta* 10. septembra 1999.
32. *Nezavisimaja gazeta* 22. decembra 1999.
33. *Literaturnaja gazeta* 26. januára – 1. februára 2000.
34. *Nezavisimaja gazeta* 5. apríla 1997.
35. *Sankt-Peterburgskije vedomosti* 28. marca 1998.
36. *Dipkurier:NG – príloha k Nezavisimoj gazete* č. 2/2000.

Summary:

Vatanyar Saidovich Yagya: *Russia in the Commonwealth of Independent States in the Process of Globalization of World's Economy and Politics*

There is a concept according to which the Commonwealth of Independent States (CIS) was supposed to soften the shock provoked by the breakdown of the Soviet Union. The author, Professor V. Yagya from Sankt-Peterburg tries to turn the readers' attention to the problem of behaviour and the possibility of survival of an "unwanted" child of the CIS within the globalization of the world economy and politics.

The author notices that for a long time there has been a principle "all of them are equal but Russia is more equal", i. e. more important, in the relations

between Moscow and the CIS. It is evident that the Kremlin does not abandon this principle. In the "Concept of National Security of the Russian Federation" (*its full text is published in this magazine – P.J.*) it is clearly stated that one of the most important strategic orientations in the field of guaranteeing Russia's military security is an efficient co-ordination and co-operation with the countries – members of the Commonwealth of Independent States.

In forming the CIS, a decisive role was from the beginning played by relations between Moscow and Kiev. Geopolitical thoughts about Moscow are in contradiction with the position of Ukraine. In this respect, the author informs about the new standpoint of the Russian President Putin by which the borders of Russia with other countries are recognized. It is an understandable attitude since in the opposite case the post-Soviet subjects can claim (in more than 2000 cases) their territories.

The author confirms the well-known fact that the CIS countries have entered in various ways to the world economy and international politics. Each time they are separated more and more because there is no core existing that would serve as a unifying factor in their mutual relations. The relations of the most important countries of the world and of global international and regional organizations towards the CIS countries are not equal. Kirghizia joined the WTO but Russia and other CIS countries are making efforts to become members of the WTO without success. With UN support, Turkmenistan declared itself neutral but Russia is trying to put it in practice – by all means – in the ideas of the Agreement on Collective Security.

A serious barrier in the profilation of the CIS countries are regional conflicts in the post-Soviet territory in which the "non-recognized republics" were founded (Abchazia, Transdnestria, Nagornyy Karabakh, South Ossetia). The role of Russia in this cases has always been ambiguous. Dual norms used by Moscow in her relation towards the states on the territories of which these states were formed are negatively reflected in destinies of the CIS countries.

Russia's authority has been weakened by the war in Chechnya, unleashed at the end of summer 1999. Not by far all the leaders of the CIS countries, not talking about the public, understand the position of Russia in the conflict with North Caucasus. There is an opinion that due to this conflict "a crime is committed against the CIS" and that "Russia proceeds to a policy of neoimperialism".

In his essay, the author is of the opinion that Russia can maintain and strengthen its position only through an active participation in the CIS, changing thus this Commonwealth to a flourishing regional organization. Only than the (popular) Russian idea of a multipolar world will come true.*

* *summary: Peter Juza*